

---

# УКРАЇНО-ФРАНЦУЗЬКІ ВІДНОСИНИ – ВІД КНЯЗІВ ДО ПРЕЗИДЕНТІВ XI–XXI СТ.

---

УДК 94(477+44)

Сищенко Ю. А. (Syshtchenko Y. A.)

Національний університет кораблебудування ім. адмірала С.О. Макарова

*Автор аналізує історію україно-французьких відносин, які мають давню історію, засновану не лише на династичних та політичних зв'язках. Автор наголошує на різнобічному висвітленні України французькими дослідниками, і також на ставлення французів до українців в різні історичні епохи.*

**Ключові слова:** *україно-французькі відносини, Київська Русь, Ярослав Мудрий, козаки, культурні зв'язки.*

*The author analyzes the history of the Ukrainian-French relations which have an ancient story based not only on dynastic and political connections. The author puts an accent on many-sided illumination of Ukraine by the French researchers, and also on the relation of Frenchmens to Ukrainians during different historical epoch.*

**Key words:** *Kiev Russia, Yaroslav the Wise. Cossacks, cultural contacts.*

З давніх часів, протягом багатьох століть, Україна мала тісні політичні й економічні відносини з західноєвропейськими країнами. Ще за часів Київської Русі через терени теперішньої України пролягав шлях з варяг в греки, що сприяло економічному розвитку і політичному зміцненню державності.

Не зважаючи на значну відстань між Київською Руссю та тогочасною Францією, на феодальну роздрібненість обох держав, між ними підтримувалися стосунки як в політичній так і в економічній сфері.

Часи Ярослава Мудрого були епохою діяльних зносин з державами Заходу. Ярослав був у родинних зв'язках із норманами: сам він був одружений на шведській принцесі Інгигерді (у православ'ї Ірина), а норвезький принц Гаральд Сміливий одержав руку його дочки Єлизавети. Деякі сини Ярослава Мудрого також були одружені на іноземних принцесах (Всеволод, Святослав). Принци й знатні нормани знаходили притулок і захист у князівстві Ярослава

Мудрого (Олав Святий, Магнус Добрий, Гаральд Сміливий); варязькі торговці користувалися його особливим заступництвом. Сестра Ярослава Марія була замужем за Казимиром Польським, друга дочка його Анна – за Генріхом I Французьким, третя, Настасія – за Андрієм I Угорським. Є звітки іноземних літописців про родинні зв'язки з англійськими королями й про перебування при дворі Ярослава двох англійських принців, що шукали притулку. Саме його дочка, королева французька Анна, за одними документами, була регенткою за правління свого малолітнього сина Філіппа, за іншими – відмовилась від регенства, але залишалась вихователем свого сина, що мужнів, і його керівником в державних справах. Згодом вона стала контесою де Валуа-Крепі. Анна заснувала монастир і церкву св. Вінкентія в Санлісі. Сам римський папа Микола II, здивований надзвичайними політичними здібностями Анни, написав їй в листі: " Чутки про ваші чесноти, чудова дівчино, дійшов до наших вух, і з великою радістю чуємо ми, що ви виконуєте в цій дуже християнській державі свої королівські обов'язки з похвальною запопадливістю й чудовим розумом".

Освічена князівна привезла у Францію свою бібліотеку, у тому числі знамените Євангеліє слов'янською мовою (нині воно називається Реймським, оскільки зберігається в Реймському соборі). На цій книзі протягом багатьох століть клялися королі Франції, які вступали на престол.

Втім, взаємини між Київською Руссю та Францією існували ще за одне-два століття перед сватанням Генріха до Ярославни. У наших джерелах неодноразово згадуються франки. З контексту зрозуміло, що під франками слід розуміти французів. А старофранцузькі "Пісні про діяння" зберегли низку відомостей про Русь. Отже, появі шлюбного французького посольства у Києві передувала досить тривала традиція стосунків між двома країнами.

В середині XI ст. у французькому суспільстві було відомо й про військову міць Давньоруської держави. Надіслані Ярославом воїни допомогли візантійським легіонам розгромити норманів у Франції в битвах біля Канна (1019) та Малфі (1041). Тому цілком вірогідним видається припущення, що Генріх I збирався спертися на військову та фінансову могутність Київської Русі в боротьбі проти ворогів за об'єднання Франції. Король Генріх добре пам'ятав,

як його батько Роберт II Побожний вердиктом Папи Римського був відлучений від церкви за одруження на своїй родичці у четвертому поколінні – Берті, а тому він не бажав собі аналогічної долі. Окрім того, шлюб з Анною міг допомогти королю укріпити своє становище в країні та посприяти у протистоянні Германській імперії.

Можливо, далекоглядні політичні плани щодо Генріха I виношував і Ярослав. Але розбрат, який почався на той час в Київській Русі, послабив державну могутність і спричинив зменшення зв'язків з Заходом. Татарська навала 1240 р. також не сприяла зміцненню зв'язків між київською Руссю та Заходом. Після татарської навали Русь зверталася до Західних країн за допомогою. 1245 р. митрополит Петро взяв участь у Ліонському соборі і просив допомоги проти татар, а папа Інокентій IV вислав 1246 р. з Ліону до Великого хана свого легата Карпіні, який подорожував Україною.

З другої половини XIV ст. українці навчалися в Сорбонні. В наш час це один з найпрестижніших університетів у світі, а в ту епоху, після заснування у 1215 р., це був богословський коледж. Цих студентів називали "рутенською нацією з Києва" або "*Natione Ruthenia de Ucraina*". У Сорбонні з 1643 по 1645 рр. навчався Іван Ужевич, український мовознавець, який уклав рукописну "Граматику словенскую" латинською мовою, першу граматику "руської" (староукраїнської) літературної мови. Оригінали цієї граматики зберігаються у відділі рукописів Паризької Національної Бібліотеки і в міській бібліотеці міста Аррас. У XVIII – XIX ст. У Паризькій мистецькій школі також навчався українець Антон Павлович Лосенко, представник класицизму в живописі. Його картини "Прощання Гектора з Андромахою" і "Портрет актора Ф. Г. Волкова" зберігаються в Третьяковській галереї.

З самого початку козацького руху в Україні та його походів проти Туреччини, Криму й Польщі, французькі урядові й політичні кола зацікавилися діяльністю козаків і перші відомості про них появилися у Франції у 1531 р. Час від часу про боротьбу козаків інформувала французька преса. Особливо "*Gazette de France*", офіційний орган французького уряду, постійно містила інформації про Хмельниччину і події на Україні аж до 1715.

Протягом шістнадцяти років перебував в Україні Гійом Левассер де Боплан, французький інженер і військовий картограф, який працював на польській службі у короля Казимира. Він написав першу спеціальну працю про Україну і козаків "Опис України" ("Description de l'Ukraine"). Також Боплан першим створив детальну карту України.

Під час війни Франції з Іспанськими Габсбургами 1645 р. французький уряд за посередництвом королівського радника П. Шевальє закликав загін з 2400 українських козаків, які взяли участь в облозі фортеці Дюнкерк під командуванням принца де Конде. Переговори з французьким послом у Варшаві Конт де Брежі і принцом де Конде у Фонтенбльо вів Богдан Хмельницький. Шевальє був автором книги "Історія війни козаків центральної Польщі" ("Histoire de la guerre des Cosaques centre la Pologne"), яка доповнювала відомості Боплана про Україну.

5 грудня 1642 р. король Франції Людовик XIII призначив на посаду кардинала Мазаріні в свою раду. 14 травня 1643 р. король умер, залишивши владу до повноліття сина, Людовика XIV, регентській раді, до складу якої входив і Мазаріні. Анні Австрійській за підтримкою Паризького парламенту вдалося анулювати заповіт чоловіка. Вона стала єдиною регентшею, і Мазаріні в 1643 році був призначений першим міністром Франції.

Кардинал Мазаріні був постійно інформований його дипломатами у Варшаві та секретарями амбасади П. Шевальє і Лінажем де Восієн про війну Богдана Хмельницького і створену ним козацьку державу. Французи були за згоду між козаками і Польщею, проти зближення України з Московщиною. Мазаріні вислав до Хмельницького свого агента Сельєрье, щоб відвернути українського гетьмана від зближення з царем. Але на той час це була чи не єдина можливість зберегти свободу українського народу. Втім, існують можливо не зовсім достовірні свідчення, що перед смертю, Богдан Хмельницький шкодував про підписання 1654 р. угоди з російським царем.

У кінці XVII – на початку XVIII століть в Європі встановився новий уклад сил: Польща занепала, а проти російсько-прусського союзу створився французько-шведський. Французька дипломатія прихильно ставилася до акції

гетьмана Івана Мазепи, допомагала укласти українсько-шведський союз. Французька преса широко інформувала про події в Україні, засуджуючи зруйнування Батурина. Політику зближення України з Заходом продовжував гетьман Пилип Орлик, а французька дипломатична служба 1711 – 14 робила заходи, щоб Туреччина підписала договір з Росією лише за умови переходу України під протекцію союзників Франції.

Прихильну політику до українського питання продовжувала французька дипломатія і за Людовіка XVI, а міністр закордонних справ Конт де Вержен у зв'язку з руйнуванням Січі склав меморіал про запорожців й Україну ("Observations sur les Cosaques Zaporogues"), в якому пропонував "увійти у зносини з козаками, щоб влаштувати диверсію проти цариці".

За часів французьких революцій на офіційних державних форумах порушувалося українське питання. Агент Конвенту Дерош отримав 1793 р. у Константинополі інструкцію увійти у зв'язки з задунайськими козаками, щоб при їх допомозі підготувати повстання в Україні.

Вже на початку XIX ст. вийшла книга Ш. Лесюра "Історія козацтва" (Histoire des Cosaques). Вона була написана з доручення Наполеона напередодні походу проти Росії. З лівобережної України Наполеон планував створити окрему державу, названу "Наполеонідою", яка мала стати заборолом проти Росії і перешкодою доступу її до Чорного моря. Більшість українських діячів, в тому числі і прихильний до Наполеона В. Лукашевич, не захоплювалася планами Наполеона стосовно подальшої долі України. Втім, створені в Україні козацькі полки, царський уряд не вислав на фронт проти французів, пам'ятаючи про гетьмана Мазепу і снагу українців до відтворення державності.

Видатний французький письменник Оноре де Бальзак (1799-1850) відвідував Україну 1847 – 1850 рр. і своє перебування у Верховні на Житомирщині відтворив в нотатках про подорож по Україні "Lettre sur Kiew". Цієї подорожі сприяло його знайомство з Евеліною Ганською, яка за півроку до смерті Бальзака стала його дружиною.

У 1854 р. всесвітньо відомий французький новеліст Проспер Меріме "зрадив" своєму стилю і написав "Українське козацтво і його останні гетьмани"

("Les Cosaques de l'Ukraine et leurs derniers atamans"), а згодом працю про Богдана Хмельницького, що появилася в книзі "Les Cosaques d'autrefois" (1865). Звичайно, не можна сприймати з беззастережністю все, що написав Меріме про Хмельницького. Але його праця доповнює твори українських письменників-дослідників: Михайла Старицького, Івана Ле, і допомагає створити достовірний образ непересічної людини, видатного політика і гетьмана.

З другої половини XIX ст. посилюються україно-французькі культурні зв'язки. 1860 – 67 р. у Франції жила Марко Вовчок і була у близьких зв'язках з французькими письменниками Ж. Берном, Г. Флобером, Жорж Санд, П. Меріме, з видавцем П. Ж. Гетселем-Сталам, співавтором "Марусі" (1878), яка видавалася понад 30 разів, здобула велику популярність у Франції і дістала нагороду Французької Академії.

У 1887 – 1900 рр. у Парижі жив, навчався і пізніше працював у Школі антропології визначний український вчений Ф. Вовк. Частину своїх праць він опублікував французькою мовою. У 1903 р. перебував у Парижі Михайло Грушевський і викладав у "Російській вищій школі суспільних наук".

Але не все так рівно складалося в українсько-французьких відносинах. Франція з уваги на загрозу війни з Німеччиною проектувала встановити французько-російський союз. Після укладення цього союзу (1891) зацікавлення Україною у Франції зменшується. Проти гучного прийняття в Парижі 1896 р. царя Миколи II діями французької культури Леся Українка запротестувала своїм памфлетом "Голос однієї російської ув'язненої".

Але все змінюється з початком революційних подій в лютому – березні 1917 р. Французький уряд з увагою приглядався до праці Центральної Ради. Улітку 1917 французький посол у Петрограді Ж. Нуленс вислав Ж. Пелісьє з інформативною місією до Києва.

З 1917 появилася багата франкомовна література про Україну, в якій французькі політичні й наукові діячі прихильно висловлювалися в справі української державності. Серед інших П. Шал помістив у журналі „Le Monde Slave” в 1917 р. есе "Українське питання і принцип національного самовизначення" ("La question ukrainienne et le principe des nationalités").

Втім, про відносини між Україною і Францією за період між 1917 – 1991 рр. треба писати окрему багатотомну працю. І не завжди ці відносини були однозначними. Це і АНТАНТА, очолювана Францією, яка була створена спочатку як союз проти Німеччини, а обернулася проти Радянської Росії, в склад якої входила Україна. І відносини Франції з Радянським Союзом під час другої світової війни, коли французький авіапункт "Нормандія – Неман" знищив близько 280 фашистських літаків.

Франція цікавилась Україною. Про це свідчать короткі відвідини Києва у червні 1966 р. Президентом Шарлем де Голлем. Під час цього візиту Президент Франції зустрівся з тодішніми керівниками УРСР, обмінявся думками щодо французько-українських зв'язків. Відлітаючи з Києва, Шарль де Голль сказав на прощання по-українськи: "Хай живе Київ, хай живе Україна!".

Наступник де Голля Жорж Помпиду у 1974 р. мав намір відвідати Київ, але смерть не дозволила здійснити ці плани. Через рік Жискар д'Естен був у Києві, але, повернувшись до Парижа, несподівано назвав Україну провінцією Росії.

Можна переконливо твердити, що до певного часу відносини з Україною не входили до пріоритетів зовнішньої політики Французької Республіки останнього періоду. Однак, 27 грудня 1991 р. разом з усіма провідними країнами світу Франція визнала Україну незалежною суверенною державою, а через місяць прийняла рішення про встановлення з нею дипломатичних відносин. Відтоді минуло вже майже двадцять років, і зараз настав час, коли варто бачити Україну як самостійного, самодостатнього партнера стабільності в Європі, як велику країну в масштабах сучасного світу.

### **Література:**

1. *Борщак І.* Наполеон і Україна. – Львів, 1937. – С. 22 – 23.
2. *Борщак І.* Французька політика на Україні. – Париж. – С. 3
3. *Котляр М.* "Анна Руська, королева Франції" // Віче. – 1993. – №6. – С.136.

4. *Лобановф А.* Збірник історичних творів про королеву Анну, або Агнесу, дружину Анрі І, короля Франції – Париж, 1825. – С. 10 – 12.